

Efemer szobrászat
A DLA értekezés tézisei
2013
Sörös Rita

Bevezetés

*„Az idő nem engedélyezi a nagy kitérőt: csak
taszigál minket hátulról előre, a jelen keskeny kürtőjén
vetve át bennünket a jövőbe. A tér azonban tágas,
lehetőségektől, helyzetektől, kereszteződésektől,
átjáróktól, kerülőktől, fordulóktól, zsákutcáktól és
egyirányú utcáktól hemzsegő.”*
(Susan Sontag)

Doktori programom s utóbbi években készített alkotásaim, disszertációmmal szorosan összetartozik. Fő irányvonala az anyag, a jelentés, és a kifejezés kapcsolata. A témaválasztás egy – számomra nem éppen jelentéktelen - konfliktusnak köszönhető, mely szakdolgozati opponensem, Lengyel Péter DLA, illetve Bencsik István között zajlott. 2005-ben a doktori képzésre való felvételi beszélgetésen, Bencsik István kritikája végett kezdett el érdekelni a műalkotás állandóság kérdése, s ezzel párhuzamosan készítettem olyan alkotásokat, melyek a mulandóságnak ítéltetnek. Bencsik István szobrászművész határozottan kérte számon rajtam a karamellből készült diplomamunkám jövőjét, s ugyanakkor ragaszkodott állításához, mi szerint a művészet lényege örökkévalóságában rejlik. Vele ellentétben Lengyel Péter DLA éppen a szokatlan anyagválasztásra támaszkodó szellemi tartalmat látta igazoltnak. A alkotások lényegét látta benne. Az efemer művek már jó ideje jelen vannak a művészet fősodrában, s mulandó volta mégis még mindig megosztja a művészettel foglalkozókat. Mivel Bencsik István nem volt jelen a diplomamunkám védésén, nem láthatta magát a megállíthatatlan folyamatot, mikor a karamell plasztikák csöpögtek, s a meleg és a pára hatására váltak ragadós pocsolyává, illetve tűntek el a mesterek és hallgatók szájában. Nem maradhatott fenn emlékezetében az alkotás, annak szellemisége, impressziója. Vagyis magát az

elmúlást, az idő súlyos hatását, irreverzibilis voltát nem élhette át alkotásaimban, csupán információt kapott, dokumentáció formájában. Nem gondolom, hogy a maradandóság nemléte hiány. A műnek nincs szüksége a bebalzsamozás biztosítékára. Ha az alkotás szellemisége változásában rejlik, s ezt a változást át akarjuk élni, akkor meg kell engedni, hogy a mű ne egy vitrinbe helyezhető rögzített, tartós tárgy legyen. A művészet nem csak akkor művészet, ha az megismételhetetlen, örökkévaló, megváltoztathatatlanul állandó.

A szakdolgozat megírásának alapját a saját - alkotó munkám során szert tett - tapasztalatok, és a kutatómunka által indukált személyes gondolatok teszik teljessé. Gerincét az a filozófiai felvetés adja, ami a doktori iskolában eltöltött éveim alatt, és még máig is foglalkoztat, vagyis a műalkotás állandóság kérdése. Emellett, a témához kapcsolódó szakirodalom, elsősorban filozófiai, művészettörténeti és művészetelméleti írások is a dolgozat másik lényeges forrását képezik. Dolgozatomban nem áll szándékomban végleges megállapításokat tenni az idő, s a mulandóság kérdésével kapcsolatban, inkább kérdésfelvetésként fogom fel, amely további hosszas válaszkeresést igényel. A felmerülő kérdések nem mindegyikét bontom ki teljes mértékben, de fontosnak tartom megemlíteni őket, ezzel is mutatva, hogy az alapprobléma mennyire szerteágazó.

A disszertáció első fele, tartalmaz egyrészt filozófiai, másrészt művészettörténeti vonatkozásban olyan kijelentéseket, gondolatokat, melyek az idő tényező oldaláról vizsgálják a képzőművészetet, műalkotásokat. Szembe helyezem a két állítást, melyek szerint a művészet az örökkévalóságnak szól, illetve azt, amely szerint a műalkotás állandósága nem szigorú követelmény. Bővebben kifejtem az idő fogalmát, kitérek a történelmi időre, a mitikus időre, a profán időre, a szakrális időre, a pszichológiai időre, az időn kívüliségre, az idő végezetére és kezdetére. Az idő ily sokféle megközelítése is mutatja, hogy az ember ősidőktől fogva mennyire kétségbeesetten keresi a magyarázatot, próbálja megfejteni e titkot, igyekszik definiálni a definiálhatatlant, magyarázni a megmagyarázhatatlant. Számos filozófus, történész és ugyanígy képzőművész foglalkozik, foglalkozott és foglalkozni is fog az idővel, mely a múlt, a jelen és a jövő problémája. Disszertációmban erre is kitérek, de mivel az anyag óriási, csak a hozzám közel álló alkotókat, gondolkodókat említem, néhol elemzem, hivatkozom, illetve cáfолоm. Az anyag üzenete minden műben jelen van, hol határozottabban, néhol alig észrevehetően, kutatásom és gyűjtésem meghatározó része erre is irányul.

A disszertáció második része tartalmazza a doktori éveim alatt készített alkotásaim, a mestermunka, illetve a szigorlati kiállításon megjelent munkáim leírását és szubjektív elemzését, melyet fotódokumentációval támasztok alá, ugyanis ezek a plasztikák bizonyos idő alatt, az időjárási tényezőknek, a napsütés, a meleg, a pára, a kémiai hatásoknak és az idő múlásának, illetve a befogadó - társszerzőnek köszönhetően változtak, illetve tűntek el. Ezek a szobrok az időről beszélnek, a változást, a pusztulást, az elmúlást prezentálják. Ha megállunk a szobrok előtt, egy ijesztő, felgyorsult idővel szembesülünk. A történések időbeli tömörítése a cél, az anyagválasztás tükrében, mely sajt, izomaltitol, csokoládé. Nincs szándékomban alkotásaimmal örök emléket állítani, perelni az elmúlással, s nem szeretném halhatatlanná tenni önmagam.

Mi a folyamat szobrászat?

Annak ellenére, hogy már az avantgárd óta (s nem kizárt, hogy sokkal régebbi dologról van szó) jelen van az elmúló művészet, a folyamat szobrászat fogalma mégis új keletű. Definíciója még nincsen, de a kifejezésben benne van a válasz. Olyan alkotások gyűjtőneve, melyek valamilyen okból kifolyólag nem maradnak meg az „örökkévalóságnak”. (Bár ma, a kitágult időben manifesztálódott történelemképünk nem is engedi elhinnünk, hogy bármiféle ember alkotta tárgy örökkévaló legyen.) A művészet örökkévalósága nem pusztán az anyagba kódolt információval, hanem az emberi emlékezetbe égetett képpel is fennmaradhat. Valószínű, hogy már több ezer évvel ezelőtt is készítettek efemer alkotásokat, de az anyagválasztás mulandóságának köszönhetően ezeket nem ismerhetjük. A szobrászati anyaghasználatban rejlő mulandóság és maradandóság kérdése, és vagy problematikája nem dichotómikus, de további érdekes eredményeket szülhet.

Amióta az ember létezik, nem csupán pusztán fennmaradásáért küzd, hanem abban a percben, mikor szert tett a „tudásra”, vagyis szembe találta magát a halállal, szembe is szállt vele. A művészettel tette ezt, mellyel az idők végtelenét, és az ég határtalanságát ostromolta meg. Az ember halhatatlanná tette magát látható, tapintható, átélhető alkotásaiban, melyek ma is csodálattal töltenek el, örök emléket állított magának. Perelt az elmúlással, s művészetével talán megnyerte a pert. „Az elmúlás elleni tiltakozásunk legszebb és legnemesebb eredménye bennünk éppen a művészet. „ (Füst Milán : *Látomás és indulat a művészetben* Magvető Kiadó , Budapest, 1964, 109.o.) A tévedés abban van,

hogy a régmúlt korok maradványai alapján ítélünk, és nem merül fel bennünk a meg nem maradt alkotások szerepe, jelentősége, egyenrangú értéke. Ma már a művészet határai kiszélesedtek, az információ felgyorsult, a világ bármely táján értesülhetünk - ha másképp nem - dokumentációk formájában különböző alkotásokról. Ézért tűnik úgy, hogy a művészet értéktelenebb lett, hiszen a dokumentációk révén nem lehet a miénk a valós érték. Az alkotások befogadásához maradéktalanul szükség van a személyes jelenlétre, szükség van minden érzékszervünk használatára, sok esetben a műben való részvételle, behatolásra, kölcsönhatásra.

Az idő az, mely a változást előidézi, mely az alkotások tárgyiasult valóságát megsemmisíti, melyet folyton mérünk, melyet nem tudunk megállítani, van, hogy rohan, majd megáll egy pillanatra. Az idő mindannyiunk számára misztikus, és amilyen szabályos, olyannyira szabálytalannak tűnő. Az idő általános jellemzői a folyamatosság, a megszakítottság, szimultaneitás, párhuzamosság. Minden pillanat egyaránt múltbeli, jelenbeli, és jövőbeli. Tehát az idő létezésének köszönhetően a változás elkerülhetetlen. A változás, az elmúlás mindent és mindenkit utolér, - lévén képzőművészeti alkotásokról beszélünk - anyagválasztástól függetlenül. A különböző anyagból készített művek mindegyikén megjelennek a változás jelei, az idő „vasfoga”. Ennek csak a mértéke, a változás sebessége, esetleg milyensége tér el. A fémen látható a csapadék, s különböző szerves anyagok hatása, a moha, kisebb felületi sérülések, a patina. A kő repedéseiben megül a szennyeződés, fénye mattul, színe fakul. Az alkotások érésében rejlő fenségesség a mulandóság jele, mely alól nincs kivétel. A folyamat szobor felszínén ez az éressel egybekötött változás egy felgyorsult, mindenható időre emlékeztet. A képzőművészeti forma megtestesülése különböző képzőművészeti –vagy más- anyagok, illetve technikák által történik. Az anyag nemcsak a forma megtestesítője, anyagi hordozója, hanem meghatározó jellegű is lehet, megfogalmazva azt az anyag gondolkodásában. Az anyag érzékszerveinkkel érzékelhető megjelenése, illata, színe, fénye, halmazállapota, textúrája, faktúrája, illetve jellegének dinamikus átváltozásai különböző gondolatokat fejezhetnek ki. A szobor az anyaggá változtatott élet, gondolat. Ha egy ilyen tárgyat nem is hagyhat az alkotó a jövőre, a tárgy által megtestesített vélemények és értékek biztosan közvetíthetők. Ezt a művészetet felfoghatjuk úgy, mint a jó konyha, vagy az évszakok váltakozása, amire nagy szükségünk van, de mégsem rakjuk zsebre. Ez egy félig megfogható valóság, elfogadható, ám elmúló.

Az architektonikus tematikájú alkotásaim létrejöttékor az építészeti tér foglalkoztatott, a perspektíva, a keskeny „soktörténeses„ utcák. Nápoly, Andalúzia sikátorait formáztam. Később a toronyházak is megjelentek a munkáimban, az ablakok, a fények, majd terek, hangulatok. Ma már tudjuk, hogy a város folyamat, a helyek folyamatok, azaz nem rendelkeznek egyetlen, változatlan identitással. Az építészet is tükörképe egy kornak, megmutatja a történelmet, árulkodik vallásról, szokásokról, a társadalomról. Az építészet egy olyan művészeti ág, melynek alkotásaiba szó szerint behatolhatunk. Egy épület külső és belső látványa két teljesen eltérő vizuális élmény. Vagyis ugyanazt a dolgot látjuk különbözőnek. A két látványt csak egyvalami tudja érzékelni, az emlékezet. Egyesíti az emlékképeket, ezért az építészet négydimenziós. A három hagyományos dimenzió mellett ott van a negyedik, ami a kint és bent, vagyis a „kifordíthatóság”, illetve ehhez csatlakozik az idő dimenziója. Hiszen ahhoz, hogy az épületről képet alkothassunk magunknak, azaz, hogy képzeletben létrehozzuk, körül kell járnunk, sőt azt a képet még az emlékezetünknek össze kell raknia. Titus Burckhardt szerint az építészet titka abban áll, hogy „az idő kozmikus ritmusát térbeli formává változtatja.” (Titus Burckhardt: *A szakrális művészet lényegéről a világvallások tükrében* Arcticus kiadó Budapest, 2000, 32 o.) A különböző mulandó anyagokból készített alkotásaim, az anyagválasztás alátámasztásával illusztrálják az idő megkerülhetlenségét. A művek befogadásához nélkülözhetetlen a személyes részvétel, az érzékszervek használata, mely alatt nem csak a szemünket értem. A plasztika környezetét áthatja az édeskés illat, a műveket szükségszerű megfogni, ízlelni, akár rongálni, mely változások hozzá tartoznak a szobor életéhez.

Összegzés

A modernség befejezetlen. Az új, modern világ abban különbözik a régitől, hogy nyitott a jövő felé. Jelenleg folyamatos megújulást kell produkálnunk. A modernnek pártja az időfelettinek, korfelettinek, abszolútnak tűnő szépség normáival szemben kidolgozzák az időhöz, korhoz kötött vagy relatív szépség mércéit, és ezzel létrehozzák a folyamatos teremtés esztétikáját. A modernség – az átmeneti, a mulékony, az esetleges – alkotja a művészet egyik felét, a másik fele örök és változatlan.

Számomra azért vonzóak a változó, múló plasztikák, vagy ahogy már neveztem folyamat-szobrászat, mert a szobrászat anyagai, eszközeinek felhasználása végett újszerű

téri és időbeli megnyilvánulásokat eredményez. A szobrászati anyagok felhasználása korunkban kiszélesedett, a művészet által részproblémákként értelmezett motívumok a figyelem középpontjába helyeződtek. Az új munkák bemutatásának vágya kedvez a gyorsan alakítható, de viszonylag nagy méretekre lehetőséget adó efemer anyagok alkalmazásának. A mindennapok hulladékai, mulékony anyagai iránti vonzalom nem teljesen új keletű. Véleményem szerint ezek az új lehetőségek az általunk ismert világ új értelmezését kínálják fel.

A mulandó egyetlen helyen maradhat meg mindörökké, az ember privát fénykép-albumában, az emlékezetben. Már eleve a percepció a valóság elementumaiból is válogat, csak bizonyos dolgokat vesz fel, majd a képzelet újból válogat, s ezt a sort fejezi be az emlékezet. Az emlékezésnek, ugyanúgy, mint az emberi szemnek van egy saját optimális távlata, melyben a szemléletünk által felvett dolgok egy része elenyészik. Az emlékezés válogat, szelektál, saját törvényei szerint. Bizonyos momentumok élénken és sokáig megmaradnak, vannak viszont olyanok is, melyek akár teljesen el is tűnnek. Minden egyes embernek az örökkévalóságot a saját léte jelenti, melyet átél, s tapasztal, mely nem más, mint a múlt, vagyis az emlékezet, a jelen, a lét, illetve a jövő, mely a képzelet. Itt e lehetőség, hogy amíg egy kevésbé sikerült, de tartós anyagból készült alkotás fizikai megmaradása feledésbe merül, addig egy mulandó remekmű örökre megmaradjon az emlékezetben.

Kezdetektől fogva állandó törekvés a véges dolgokon megmutatni a soha el nem múlt, illetve a végtelenbe megragadni a mulandót.

Felhasznált irodalom

Füst Milán : Látomás és indulat a művészetben Magvető Kiadó , Budapest, 1964

Titus Burckhardt: A szakrális művészet lényegéről a világvallások tükrében
Arcticus kiadó Budapest, 2000